

УДК 378.147.091-021.464:[37.016:811.161.2]:37.018.43

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Хлисту́н Ірина, кандидат філологічних наук, доцент кафедри практичного мовознавства, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
ORCID: 0000-0002-5632-6291
E-mail: i.v.khlystun@udpu.edu.ua

У статті проаналізовано роль дистанційного навчання у вищій освіті, його переваги, засоби й інструментарій. Розкрито сутність поняття «самостійної роботи здобувачів вищої освіти», визначено його види, умови й принципи впровадження. Розглянуто можливості самостійної роботи у ЗВО в умовах дистанційного навчання за допомогою спеціальних освітніх платформ. Визначено актуальні аспекти навчання української мови за професійним спрямуванням, види самостійної роботи у процесі вивчення дисципліни. Описано види самостійної роботи здобувачів вищої освіти з навчальними текстами, зокрема фаховими.

Ключові слова: дистанційна освіта; дистанційне навчання; самостійна робота; українська мова за професійним спрямуванням; платформа Moodle; інтернет-ресурси; мовна і мовленнєва компетентності; робота з текстом.

ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK IN THE PROCESS OF STUDYING THE DISCIPLINE “UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES” IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

Khlystun Iryna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Practical Linguistics, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.
ORCID: 0000-0002-5632-6291
E-mail: i.v.khlystun@udpu.edu.ua

The article analyzes the role of distance learning in higher education, identifies its benefits, ways and tools. The essence of the concept of independent work of higher education seekers is revealed; its types, conditions and principles of effective organization of independent work in an institution of higher education are defined. The purpose of the article is to study the possibilities of using independent work in the process of studying the discipline “Ukrainian language for professional purposes” in terms of distance learning. Possibilities of independent work in an institution of higher education in the conditions of distance learning by means of special educational platforms are considered. The prospects of the Moodle educational platform for creating a learning environment (online courses, distance learning, remote access to learning files), which provide a wide range of tools and environments for group and individual learning, are outlined. Competences aimed at developing skills of optimal language behavior in the professional sphere and types of educational independent tasks aimed at their formation are identified. The author emphasises the role of the Internet resources that

can be used by students for self-study. Types of independent work of students with educational texts, in particular professional (scientific and business), are described. It is emphasized that properly organized independent work contributes to the formation of speech and communication competencies of higher education students, activates their cognitive interest, encourages them to self-process information obtained from various sources for further use in future professional activities.

Keywords: distance education; distance learning; independent work; Ukrainian language for professional purposes; Moodle platform; Internet resources; language and speech competence; work with text.

У зв'язку із запровадженням карантинних заходів з урахуванням епідемічної небезпеки поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19 у 2021/2022 навчальному році освітній процес організовано згідно з умовами дотримання протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину. Тому в закладах вищої освіти України здійснено перехід на дистанційну форму навчання, що дозволяє забезпечити безперервність навчання, не наражаючи на небезпеку зараження коронавірусною інфекцією здобувачів вищої освіти й професорсько-викладацький склад ЗВО.

На сьогодні дистанційна освіта як форма навчання, у якій послуговуються комп'ютерними і телекомунікаційними технологіями, що сприяють інтерактивній взаємодії викладачів та здобувачів вищої освіти і самостійній роботі з матеріалами інформаційних мереж, є невід'ємною ознакою інформаційного суспільства. Ця форма навчання у ЗВО включає такі складники: 1) засоби надання навчального матеріалу для здобувача вищої освіти; 2) засоби контролю його успішності; 3) засоби консультації студента; 4) засоби інтерактивної співпраці викладача і здобувача освіти; 5) можливість швидкого оновлення інформації навчального курсу, корегування помилок.

До переваг дистанційної освіти належать:

- *гнучкість*, що полягає у можливості викладання матеріалу курсу з урахуванням рівня підготовки і здібностей студентів та досягається створенням альтернативних сайтів для отримання допоміжної інформації з тем курсу;
- *актуальність*, що включає можливість упровадження новітніх педагогічних, психологічних і методичних розробок;
- *зручність*, тобто можливість навчатися у зручний для студента час у певному місці, без обмежень у часі для засвоєння інформації;
- *модульність*, що дозволяє розбити матеріал на окремі теми, які можуть бути опрацьовані поступово і відповідають рівню можливостей окремого студента або цілої групи;
- *економічну ефективність* завдяки мінімальним фінансовим витратам на енергоресурси, ефективному використанню навчальних приміщень;
- *можливість одночасного опрацювання* значного обсягу навчального матеріалу багатьма студентами;
- *інтерактивність*, тобто можливість активної взаємодії між студентами групи і викладачем;
- *зростання можливостей контролю* якості навчання завдяки проведенню дискусій, чатів, використання самоконтролю, відсутності психологічних бар'єрів;

- *індивідуалізацію та диференціацію навчання*, що полягає у створенні й налаштуванні дистанційних курсів з урахуванням вікових та фізіологічних особливостей користувача;
- *інноваційність*, тобто використання нових засобів навчання, зокрема інформаційно-комунікаційних, в освітньому середовищі;
- *мобільність* – можливість паралельно навчатися в різних закладах освіти, за різними напрямками, а також без відриву від професійної діяльності [3; 4].

Під час дії карантинних заходів дистанційна освіта з її гнучкістю та широким інструментарієм дає змогу використовувати її технології під час очної форми навчання для перевірки завдань, контролю рівня засвоєння навичок та вмінь, у поєднанні з заочною формою для здійснення консультацій у режимі «онлайн», відеоконференцій, а також як окремий тип організації навчання. З використанням новітніх засобів усі необхідні навчальні ресурси, дидактичні матеріали можуть зберігатись у єдиному хмарному доступному сховищі.

Під час дистанційного навчання розширюється й набуває все більшої ваги роль викладача, який координує пізнавальний процес, постійно вдосконалює навчальні курси, підвищує кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій і стимулює творчу активність здобувачів освіти.

Дистанційна освіта має позитивний вплив на студента, оскільки підвищує його творчий та інтелектуальний потенціал завдяки самоорганізації, прагненню до знань, умінню працювати з комп'ютерними технологіями й ухвалювати відповідальні рішення самостійно [4].

Тому в умовах дистанційного навчання особливої ваги набуває самостійна робота як одна з форм навчальної діяльності здобувачів вищої освіти й основний засіб опанування навчального матеріалу у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

Проблема організації самостійної роботи студентів ставала об'єктом досліджень багатьох учених (А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Безпалько, В. Давидов, М. Данилова, В. Загвязинський, Г. Кудрявцева, А. Матюшкін, Н. Нікандров, П. Підкасистий, М. Скаткін, Н. Тализін, Г. Щукін та ін.), зокрема психологів (Б. Ананьєв, Д. Богоявленський, Л. Виготський, І. Гальперін, О. Леонтьєв, І. Менчинська, К. Платонов, С. Рубінштейн та ін.).

Метою статті є вивчення можливостей застосування самостійної роботи у процесі вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в умовах дистанційного навчання.

Поняття самостійної роботи досить широке і тому не має єдиного визначення. Переважно самостійну роботу здобувачів освіти трактують як навчальну діяльність, що здійснюється без прямої участі педагога, але відповідно до його завдань і під його контролем; складник освітнього процесу вищої школи, у процесі якого здобувач освіти самостійно поглиблює вже здобуті знання і вміння та опановує нові.

Науковці пропонують і такі визначення цього поняття: «особлива форма навчальної діяльності, спрямована на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, умінь, навичок, що здійснюється за умови запровадження відповідної системи організації усіх видів навчальних занять» [6]; цілеспрямований, внутрішньо мотивований, структурований вид діяльності студента, за якого в умовах систематичного зменшення прямої допомоги викладача «виконуються навчальні

завдання, що сприяють свідомому і міцному засвоєнню знань, умінь і навичок, формування пізнавальної самостійності» студента [1, с. 9].

Виділяють такі форми самостійної роботи:

- 1) під час аудиторних занять під безпосереднім керівництвом викладача і в його присутності;
- 2) у вільний від аудиторних занять час, що провадиться не в присутності викладача, який, проте, здійснює керівництво і контроль за цим видом роботи, зокрема дистанційно.

«Положення про самостійну роботу здобувачів вищої освіти в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини» (2017 р.) зазначає, що самостійна робота здобувачів вищої освіти включає «підготовку до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних тощо); виконання завдань з навчальної дисципліни протягом семестру; роботу над окремими темами навчальних дисциплін; підготовку до практичних (семінарських) занять, модульних і комплексних контрольних робіт, підсумкової атестації; роботу в студентських наукових гуртках і проблемних групах; участь у роботі науково-методичних семінарів, науково-практичних конференцій, круглих столів тощо» [9].

Дослідниця Л. Гула підкреслює, що для ефективної організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти викладачі повинні дотримуватися таких принципів:

- створення єдиних вимог до організації самостійної роботи студентів з усіх навчальних дисциплін;
- забезпечення послідовності, систематичності самостійної роботи;
- доступність і посиленість навчального матеріалу для самостійного опрацювання;
- надання студентам однакових можливостей у досягненні мети навчання та виявленні творчої ініціативи;
- забезпечення умов для організації самостійної роботи студентів;
- здійснення керівництва самостійною роботою, контроль за її перебігом;
- рівномірний розподіл завдань та заходів контролю протягом періоду вивчення навчального курсу [2].

Дотримання цих принципів у період дистанційного навчання можливе лише за умови наявності єдиної інтернет-платформи, доступної всім учасникам освітнього процесу, що спрощує їхню взаємодію у процесі навчальної діяльності. У зв'язку з можливими труднощами доступу до того чи іншого каналу комунікації, інтернет-платформи, які можуть виникати у студентів, важливо передбачити альтернативні рішення. Варто зазначити, що в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, де працює автор статті, професорсько-викладацький склад ЗВО проводить заняття зі здобувачами освіти за допомогою спеціалізованого хмарного програмного забезпечення та інших програмних засобів для здійснення відеоконференцій, онлайн-зустрічей та спільної роботи (Zoom, Skype, Google Meet, Microsoft Teams та ін.).

Крім того, в університеті вже давно використовується платформа Moodle для створення навчального середовища (онлайн-курсів, дистанційного навчання, віддаленого доступу до навчальних файлів), яка надає широкий набір інструментів і середовищ групового та індивідуального навчання, які розширюють можливості як викладання,

так і навчання. Ця платформа дозволяє не тільки розміщувати навчальні матеріали, реалізовувати спілкування студента й викладача, контролювати знання студентів, а й здійснювати управління навчальним процесом. Це дозволяє забезпечити повноцінне включення здобувачів в освітній процес, забезпечити зворотний зв'язок із викладачем, а також організувати групову роботу під час семінарських та практичних занять.

Навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням», що належить до обов'язкових компонентів освітніх програм підготовки фахівців, має на меті підвищити рівень мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентності студентів, практичне опанування основ офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що має забезпечити професійне спілкування на належному мовному рівні. Для реалізації цієї мети у студентів мають бути сформовані компетентності, «спрямовані на вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері: вплив на співрозмовника за допомогою вмілого використання різноманітних мовних засобів, оволодіння культурою монологу, діалогу та полілогу; сприйняття й відтворення фахових текстів, засвоєння лексики і термінології свого фаху, вибір комунікативно виправданих мовних засобів, послуговування різними типами словників» [7].

Для вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у режимі дистанційного навчання на платформі Moodle мають бути розміщені всі необхідні матеріали для вивчення курсу, зокрема тексти лекцій, плани практичних занять, які включають теоретичні питання для підготовки, вправи, завдання для складання пропущених занять, список рекомендованої літератури, тести для модульного і підсумкового контролю, завдання для індивідуального навчально-дослідного завдання тощо.

Оскільки названий навчальний курс здобувачі вищої освіти вивчають переважно на першому курсі і ще не мають достатніх навичок роботи з інформаційними матеріалами, які часто слід знаходити й обирати самостійно, то зростає роль викладача, який має допомогти студентам зорієнтуватися у великій кількості навчальної літератури та інших освітніх матеріалів, зокрема на інтернет-ресурсах.

Для виконання багатьох завдань на формування мовної і мовленнєвої компетентностей студентам необхідно звертатися до різних словників (орфоепічних, орфографічних, тлумачних, термінологічних, словників синонімів, паронімів, іншомовних слів тощо), не всі з яких вони можуть мати в домашній бібліотеці. Тому викладачеві важливо надати здобувачам освіти актуальну інформацію про доступ до онлайн-словників, напр., словника української мови в 11-ти томах (сервіс <http://sum.in.ua>), а також його оновленої версії у 20-ти томах, хоч поки що лише до 11-го тому (<https://services.ulif.org.ua>). Також цінним може бути і сервіс slovnuk.ua, який включає понад 130 тис. тлумачень зі словника української мови в 11-ти томах та понад 21 тис. тлумачень від фахівців сайту; а також містить допомогу в транслітерації імен і прізвищ, наголошуванні слів, базу «антисуржик», новий правопис української мови з пошуковою системою. Сервіс «Словники України» на сайті «Український лінгвістичний портал» містить електронний словник, створений Українським мовно-інформаційним фондом НАН України, і включає словозміну, синонімію і фразеологію кожного слова, що є в його базі. Знання про такі інформаційні ресурси значно підвищить рівень не лише мовної, а й інформаційної грамотності студентів.

С. Омельчук слушно зауважує, що в сучасній методиці навчання української мови на неспеціальних факультетах закладів вищої освіти до найбільш прогресивних належить тенденція введення в навчальний процес «наукового тексту професійної тематики, а також різних видів робіт (на інтонаційно-синтаксичному, лексико-семантичному, морфемно-морфологічному, синтагматичному, стилістичному рівнях), пов'язаних з його аналізом, трансформацією і створенням. Тому принцип текстоцентризму має стати першорядним у процесі навчання мови на нефілологічних спеціальностях вишів [8]».

Погоджуємося з такою думкою, тому вважаємо, що для самостійної роботи студентів найбільш доречними є саме такі завдання. Наприклад, для формування знань і вмінь із правопису можна використовувати тексти, в яких потрібно вставити відповідну букву у слові або розділовий знак. Для засвоєння лексичних норм корисними є завдання, які передбачають добір лексем, що відповідають контексту і стилю повідомлення. Тексти із числівниками, які потрібно записати словами й поставити в потрібному відмінку, сприяють удосконаленню навичок відмінювання і вживання числівникових форм у професійному мовленні. Формування знань і вмінь щодо дотримання синтаксичних норм доречно здійснювати на основі завдань саме з текстом: перебудова речень із застосуванням паралельних синтаксичних конструкцій, редагування неправильно побудованих речень і словосполучень тощо.

Окремо варто зупинитися на завданнях, пов'язаних із фаховими текстами. Це стосується формування вмінь і навичок узагальнювати, виділяти головне в тексті, що є важливим для таких розумових операцій, як анування, реферування наукових текстів, створення вторинних (на основі опрацьованих джерел) та первинних тез (для підготовки власних текстів виступів, наукових робіт). Ці види завдань спрямовані саме на самостійну роботу, оскільки передбачають самостійне виконання таких завдань після пояснень викладача. Тому тут важливо ознайомити студентів із різноманітними зразками відповідних наукових текстів, навчити їх аналізувати. Теми курсу, що передбачають вивчення правил укладання ділових паперів, містять завдання на аналіз різних видів документів, їх редагування і самостійне створення зразків документації, пов'язаної з навчальною і майбутньою професійною діяльністю здобувачів освіти.

Важливим елементом у дистанційній освіті є контроль навчальної діяльності, який має бути послідовним і коректним. Самостійна робота студентів може оцінюватися на практичних заняттях, а також у результаті перевірки письмових завдань, надісланих викладачеві через платформу Moodle. Також на цій платформі здобувачі вищої освіти можуть виконувати завдання модульного й підсумкового тестового контролю.

Отже, доцільно організована самостійна робота сприяє формуванню мовно-мовленнєвих і комунікативних компетентностей здобувачів вищої освіти, активізує їхній пізнавальний інтерес, сприяє розвитку високої мовленнєвої культури, спонукає їх до самостійного пошуку, добору, розуміння й обробки здобутої інформації з різноманітних джерел, зокрема і за допомогою інтернет-ресурсів, з метою її подальшого використання в майбутній професійній діяльності.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в можливості методичних розробок завдань творчого характеру для самостійної роботи, спрямованих на розвиток конкретних мовних і мовленнєвих компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Внукова Н. М., Пивоваров Н. М., Успенко В. М. Стратегія посилення самостійної роботи студентів у контексті приєднання України до Болонського процесу. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 грудня 2004 р. Харків, 2004. С. 8–10.
2. Гула Л. В. Самостійна робота студентів в контексті сучасної вищої освіти. *Збірник наукових праць «ЛОГОС»*. 2019. Т. 3. С. 35–38.
3. Дистанційна освіта. URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> (дата звернення: 12.10.2021).
4. Ковальчук Т. Дистанційне навчання у закладах вищої освіти: ризики та перспективи розвитку. URL: <https://nubip.edu.ua/node/100736> (дата звернення: 15.11.2021).
5. Кравчук О. М. Сутність самостійної роботи студентів. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4087/1/Kravchuck%20O.M..pdf> (дата звернення: 08.09.2021).
6. Міщенко І. В., Коковська О. В., Павленко Г. П., Сухомлин Т. А., Юдіна К. Є. Сучасні підходи до організації самостійної роботи студентів. URL: http://elibumsa.pl.ua/jspui/bitstream/umsa/9686/1/Mishchenko_Suchasni_pidkhody_do_orhanizatsii.pdf (дата звернення: 20.09.2021).
7. Наказ МОН «Про затвердження програм навчальної дисципліни “Українська мова (за професійним спрямуванням)”» (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства світи і науки N 259 (v0259290-10) від 29.03.2010). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1150290-09#Text> (дата звернення: 25.09.2021).
8. Омельчук С. А. Сучасні тенденції в методиці викладання української мови (за професійним спрямуванням) у вищій школі. *Актуальні проблеми викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»: матеріали II Регіон. наук.-метод. семінару (11 березня 2014 р., Херсонський державний університет)*. Херсон: Айлант, 2014. С. 38–40.
9. Положення про самостійну роботу здобувачів вищої освіти в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. URL: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/Документи%20з%20організації%20освітнього%20процесу/Навчально-методична%20документація/Положення%20про%20самостійну%20роботу%20ЗВО.pdf> (дата звернення: 05.11.2021).

REFERENCES

1. Vnukova, N. M., Pyvovarov, N. M., Uspalenko, V. M. (2004). Stratehiia posylennia samostiinoi roboty studentiv u konteksti pryiednannia Ukrainy do Bolonsroho protsesu: Proceedings of the Scientific and Practical Conference. Kharkiv, 8–10 [in Ukrainian].
2. Hula, L. V. (2019). Samostiina robota studentiv v konteksti suchasnoi vyshchoi osvity. *Zbirnyk naukovykh prats “Lohos” – Collection of scientific papers “Lohos”*, 3, 35–38 [in Ukrainian].
3. Dystantsiina osvita. (2020). URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> [in Ukrainian].
4. Kovalchuk, T. (2021). Dystantsiine navchannia u zakladakh vyshchoi osvity: ryzyky ta perspektyvy rozvytku. URL: <https://nubip.edu.ua/node/100736> [in Ukrainian].
5. Kravchuk, O. M. (2014). Sutnist samostiinoi roboty studentiv. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4087/1/Kravchuck%20O.M..pdf> [in Ukrainian].
6. Mishchenko, I. V., Kokovska, O. V., Pavlenko, H. P., et al. (2017). Suchasni pidkhody do orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv. URL: http://elibumsa.pl.ua/jspui/bitstream/umsa/9686/1/Mishchenko_Suchasni_pidkhody_do_orhanizatsii.pdf [in Ukrainian].
7. Nakaz MON «Pro zatverdzhennia prohram navchalnoi dystsypliny “Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam)”» (Iz zminavy, vnesenymy zhidno z Nakazom Ministerstva osvity I nauky N 259 (v0259290-10) vid 29.03.2010). (2010). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1150290-09#Text> [in Ukrainian].
8. Omelchuk, S. A. (2014). Suchasni tendentsii v metodytsi vykladannia ukrainskoi movy za profesiinym spriamuvanniam u vyshchii shkoli. *Aktualni problemy vykladannia dystsypliny “Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam)”*: proceedings of the Scientific and Methodical Seminar. Kherson: Ailant, 38–40 [in Ukrainian].
9. Polozhennia pro samostiinu robotu zdobuvachiv vyshchoi osvity v Umanskomu derzhavnomu pedahohichnomu univerayteti imeni Pavla Tychyny. (2017). URL: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/Документи%20з%20організації%20освітнього%20процесу/Навчально-методична%20документація/Положення%20про%20самостійну%20роботу%20ЗВО.pdf> [in Ukrainian].